

El consum d'indianes a Barcelona, 1650-1800

Lídia Torra Fernández*

L'estudi sobre els canvis en les condicions materials i de vida de la població a l'Europa preindustrial ha tingut un gran ressò entre la historiografia econòmica dels darrers anys. Prioritàriament s'ha abordat la recerca des de la vessant de l'oferta, enfocant l'anàlisi a l'evolució de la producció manufacturera i el desenvolupament de les xarxes comercials, transport i distribució de gèneres. Per contra, els condicionants de la demanda, els motius i les decisions finals del consumidor en adquirir un article o un altre han quedat sovint relegats a un segon pla, tot i que aquests comportaments al final vehiculen importants transformacions en el procés productiu i el desenvolupament del mercat.¹

Aquest treball pretén apropar-se a aquest dualisme prenent com a objectiu l'anàlisi de la difusió mercantil i les pautes de consum d'indianes a Barcelona al llarg del període 1650-1800. Quan les indianes arribaren als comerços de Barcelona ja eren prou conegudes arreu d'Europa. En efecte, la capital catalana no fou un centre de consum de primer ordre al llarg de l'època moderna. La difusió comercial d'indianes fou molt lenta, primer exclusivament a les botigues més importants de la ciutat, com a producte exòtic entre els gèneres d'importació d'elevats valor afegit i preu. Amb el pas del temps l'oferta d'indianes va acaparar bona part dels estocs dels establiments barcelonins, atès el desenvolupament del procés productiu de la manufactura local i l'augment de la demanda de la població envers els nous gèneres de cotó estampats, que desplaçaven l'oferta d'altres productes del mercat, especialment les teles de lli i diferents gèneres de llana. El desenvolupament de la indústria d'indianes a partir de la dècada de 1730, i les millores tècniques en el sector cotoner, especialment el tintatge i l'estampació, juntament amb el desenvolupament d'una política governamental comercial efectiva afavoriren la producció i difusió d'aquests gèneres en el mercat local, de manera que els establiments de la capital catalana presentaven una oferta atractiva i variada amb preus cada cop més competitius. El procés va contribuir a la popularització del consum dels gèneres de cotó estampats a Barcelona com a resposta a una demanda cada cop més àmplia, especialment entre les dones, verdares protagonistes del canvi, en optar per vestir la nova moda forana de teixits

* Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona.

1. J. BREWER, J. H. PLUMB i N. MCKENDRICK, *The Birth of a Consumer Society: the Commercialization of Eighteenth-Century England*, Bloomington, 1983; D. ROCHE, *La Culture des apparences. Une histoire du vêtement xviie-xviiie siècle*, París, 1989, especialment cap. VI; B. YUN, «La historia económica por el lado de la demanda y el consumo: unas reflexiones generales», dins J. TORRAS i B. YUN (dir.) *Condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos xvii-xix*, Salamanca, Junta de Castilla y León, 1999, pàg. 9-23.

estampats, apartant les robes tradicionals de tons neutres, foscos, apagats, sense lluminositat, tant en la indumentària personal com en l'aixovar domèstic.² Aquesta situació i les característiques peculiars del teixit fan de les indians un bon observatori per analitzar els canvis en les pautes de consum de la població catalana.

A fi d'estudiar l'abast quantitatiu i qualitatiu d'aquest procés, la primera part del treball analitza la introducció de les indians en l'oferta comercial a les botigues de la ciutat des de mitjan segle XVII fins al final del segle XVIII. La segona part del treball observa què se'n feia de les indians un cop arribaven a les cases. En aquest cas, res millor que mirar l'interior de les llars a través d'un bon observatori, els inventaris *post mortem*.

Què és un inventari *post mortem*? És un document efectuat pel notari o sota la seva supervisió, redactat just després del traspàs d'un individu, previ encàrrec del mateix difunt/a o per decisió del cònjuge i/o els seus hereus. Per a moltes famílies, la finalitat de redactar l'inventari era fixar, tan de pressa i tan clarament com fos possible, tots els béns mobles i immobles que posseïa el difunt en vida. Un patrimoni que havia de ser heretat segons les directrius testamentàries. Redactar l'inventari no era una pràctica universal, ja que podia tenir un cost elevat, però molts individus i famílies s'hi veien abocats ateses les desavinences sorgides entre hereus i parents, o bé de manera preventiva a fi d'evitar futurs litigis.³ En tot cas, aquesta font aporta el màxim d'informació disponible en relació amb els béns i objectes personals dels individus. Per al cas que ens ocupa descriu amb força detall com eren les peces d'indumentària que portaven els individus, homes, dones i infants, i les peces d'aixovar domèstic que hi havia a les cases, sovint amb apreciacions valuoses sobre els usos, l'estat de conservació i la ubicació dels objectes.⁴

Evolució de l'oferta d'indians a les botigues de Barcelona

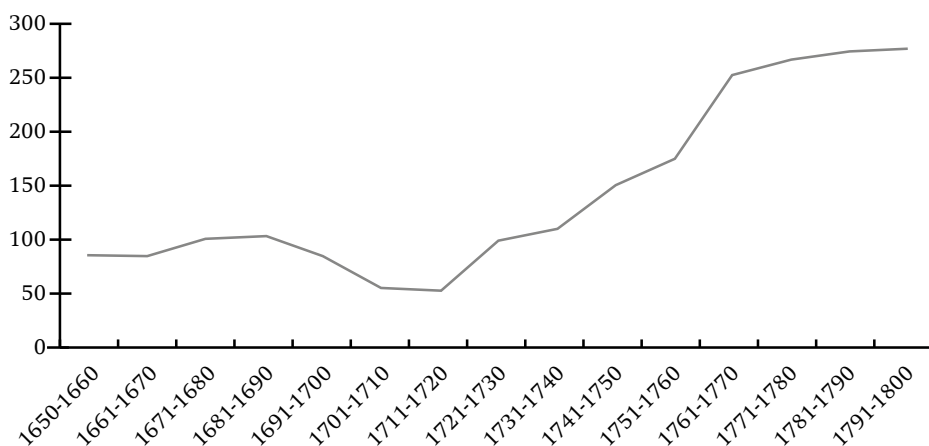
A la primera part del treball, analitzarem els estocs de gèneres tèxtils a setanta-cinc botigues de Barcelona, cinc inventaris per dècada entre 1650 i 1800, un període clau en el desenvolupament del sector cotoner i la indústria d'indians a Catalunya.⁵

2. L. TORRA, *Comerc, distribució i consum de gèneres tèxtils a Catalunya (1650-1800)*, tesi doctoral inèdita, Universitat Pompeu Fabra, 2005, cap. 7.
3. B. YUN CASALILLA, «Inventarios *post-mortem*, consumo y niveles de vida. Problemas metodológicos a la luz de la investigación internacional», dins TORRAS i YUN, *Condiciones de vida y comercialización...*, pàg. 27-40.
4. Base documental del present treball: AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), manuals i llibres d'inventaris dels notaris i anys següents (per ordre alfabètic): P. Abadal (1684-1710); R. Albià (1683-1689), (1686-1716); M. Arnús Pla (1774-1779); J. Borràs (1658-1705); J. Bossom (1728-1751); J. Brossa (1677-1742); F. Campllonch (1740-1751); C. Carbonell (1760-1773), (1780-1785); J. A. Cassani (1747-1768); R. Cassanes (1687-1708); J. Creus (1692-1704); A. Duran Quatrecases (1729-1748), (1765-1770); F. Elías Bosch (1791-1799); B. Galí (1701-1712), (1713-1726); J. Güell (1672-1680), (1681-1692), (1693-1710); F. J. Mas Vidal (1792-1797), (1798-1803); S. Prats (1744 / 1755-1758 / 1770); J. Prats Cabrer (1770 / 1784).
5. P. VILAR, «La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí». *Recerques*, 3 (1973), pàg. 7-22; J. THOMSON, *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona, 1728-1832*, Barcelona, 1994.

La informació que proporciona cada inventari permet obtenir una relació completa de les mercaderies que hi havia en estoc a la botiga i els llibres de comptes del negoci. Un cop identificat el botiguer, la ubicació i les condicions de l'establiment (el nom del carrer o plaça, si l'edifici era de propietat o de lloguer...), el document descriu amb cura i detall mobles, estris, eines i béns que hi havia a l'interior de la botiga. Així, només obrir la porta de l'establiment, descriu com era el taulell amb les seves canes i tisores. Al darrere, les prestatgeries arrencades a les parets fornides d'una àmplia varietat de peces de teles: «en la entrada de dita botiga primo los taulells y taules de fusta vells, algunes postes a modo de prestatges». Ubicat en un lloc visible i ben custodiat se situa l'escriptori, majestuós i sòlid, que atresora els llibres de comptabilitat del negoci dins els calaixos: «dins lo qual consta los recorts i altres llibres intitols mercantívols de dita botiga». Tot seguit, el document detalla la presència d'altres estris, eines i elements de decoració interior de l'establiment.

La precisió en el detall i la descripció de totes les peces de teles en estoc permeten obtenir una instantània del negoci amb el llistat de «les mercaderias y efectas de dita botiga». El seguit d'instantànies de diferents establiments permet observar els canvis quantitius i qualitius que es van produir en l'oferta tèxtil local al llarg del període objecte d'anàlisi. Entre els aspectes quantitius cal destacar l'augment del volum d'existències tèxtils a les botigues de la capital a mesura que avança el temps, atès el creixement demogràfic de Barcelona a partir de la segona meitat del Setcents i l'increment de la demanda de gèneres tèxtils per part dels parroquians dels establiments.⁶

Figura 1. Volum d'existències tèxtils a les botigues de Barcelona, 1650-1800 (Base 100= 1721-1730)

Font: Elaboració pròpia a partir del volum dels gèneres tèxtils en estoc de 75 botigues de teles de Barcelona.

La qüestió és si l'augment en el volum mitjà de gèneres en estoc a les botigues (Figura 1) acompanya una oferta més diversificada i si augmenta la presència

6. Respecte a l'evolució demogràfica de Barcelona i Catalunya, vegeu: P. VILAR: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1962, vol. III, pàg. 141 i s.

d'indianes. Els gèneres de cotó i les indianes, juntament amb la gran varietat de teixits de mescla de cotó amb altres fibres, ocupen cada cop més volum dins els establiments. Cal destacar les cotonines, cotonades, alanguins, batistes de cotó, batistes de fil i cotó, bombosí, buates, xintz de cotó, cretones, escamilles, fustanyans, mussolines, navals, organdís, percales, sarases i velluts de cotó, entre altres teles. Però són les indianes els teixits que acaparen bona part de l'oferta tèxtil dels establiments, especialment durant la segona meitat del segle XVIII. Observem ara el volum d'indianes d'importació i de producció autòctona dins les botigues de la ciutat.

Tota una joia, per atractives i exclusives, devien ser les indianes que es venien als taulells de les botigues de Jacint Arquer (1659), Francesc Bassols (1675), Antoni Mascaró (1685) i Lluís Rius (1688), situades al bell mig del barri comercial de la capital catalana.⁷ Destaca la presència en aquests establiments d'indianes estampades amb flors de colors blanc i encarnat i indianes fines de color blau i blanc procedents de Flandes. La mateixa tendència s'observa en els estocs dels inventaris efectuats en el tombant el segle XVIII, els quals, malgrat les greus dificultats polítiques, socials i econòmiques que travessà el Principat, seguien presentant a la població una oferta tèxtil àmplia i variada. Les indianes amb flors de color blanc, encarnat i blau procedents d'Holanda i França constituïen aproximadament el 10% del volum total dels estocs. A partir de la dècada de 1730, el volum d'indianes d'importació creix i acapara el 20% dels gèneres en oferta a les botigues de la capital, tot i les mesures prohibicionistes governamentals en vigor en relació amb la distribució i la venda de gèneres de cotó d'importació. En efecte, la nova política borbònica promulgà els reials decrets de setembre de 1718 i de juny de 1728, els quals pretenien, respectivament, tallar la importació d'indianes i de llenços pintats procedents d'Àsia que arribaven al Principat a través del llevant turc i les costes de la Mediterrània oriental, així com l'entrada d'indianes i altres teixits de cotó fabricats a Europa.⁸ Però el gruix de l'oferta d'indianes i teles estampades de cotó i cotonades en diferents inventaris efectuats amb posterioritat al decret de l'any 1728, i amb posterioritat a la inspecció del registre d'existències tèxtils de l'any 1732 a Barcelona, delata la poca eficiència de la nova política fiscalitzadora borbònica.⁹ Tampoc les advertències de dures penalitzacions en cas d'infracció sembla que hagin tingut gaire ressò, ja que els establiments seguien venent indianes entre altres gèneres tèxtils d'origen forà.¹⁰ Per exemple, els inventaris dels establiments d'Esteve Quintana (1740), Pau Clos (1743), Josep Alemany (1744), Jaume Comes (1744), Joan Tarrida (1758) i Pau Carlos (1766) mostren obertament la procedència

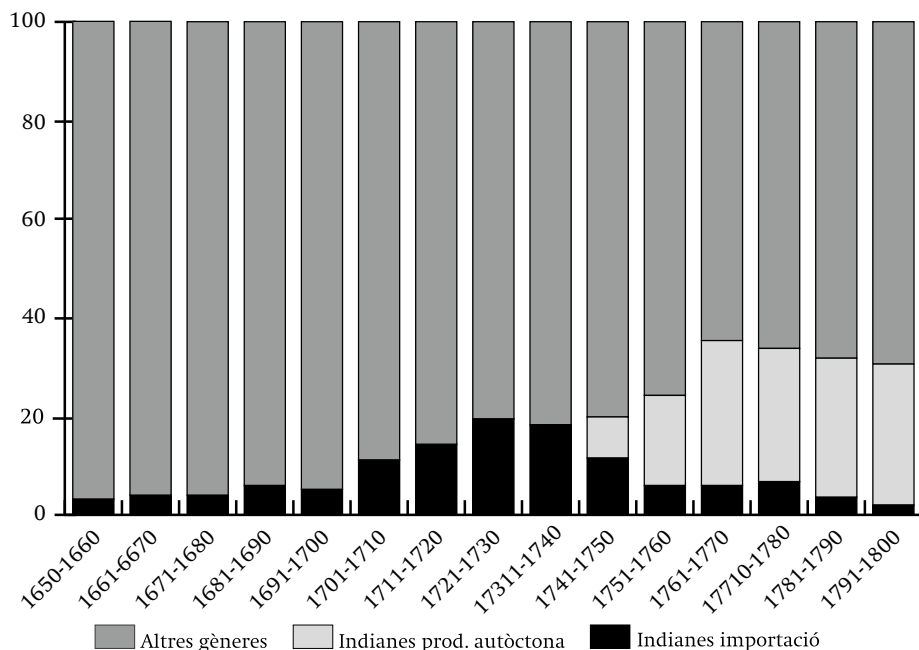
7. AHPB, J. Ferrer, *Llibre d'inventaris (1648-1683)*, f. 135; J. Sayós, *Llibre tercer d'inventaris (1678-1684)*, f. 21; G. Mora, *Manual d'inventaris (1680-1692)*, s/f.

8. E. MARTÍN CORRALES, «El comerç de Catalunya amb els països musulmans al segle XVIII (1767-1808)», *L'Avenç*, 108 (1987), pàg. 27 i s.; THOMSON, *Els orígens de la industrialització ...*, pàg. 73 i s.; C. MARTÍNEZ-SHAW, «Entre Orient et Occident. L'approvisionnement en coton et l'industrialisation de la Catalogne», *Revue du Nord*, 12 (1996), pàg. 227-246 (especialment pàg. 229 i s). En relació amb els antecedents d'aquest comerç, vegeu el treball d'E. WIRTH, «Alep et les courants commerciaux entre l'Europe et l'Asie du XIIIe au XVIIe siècles», *Villes au Levant*, 55/56 (1990-1991), pàg. 44-56.

9. THOMSON, *Els orígens de la industrialització...*, pàg. 73 i s.

10. Teòricament, les penalitzacions consistien en la confiscació dels productes infractors, una multa per la primera transgressió consistent en deu anys d'exili i una multa més gran (la meitat de les propietats de l'infractor) per la segona, segons apunta THOMSON, *Els orígens de la industrialització...*, pàg. 92.

Figura 2. Volum d'indianes d'importació i de producció autòctona en els estocs de les botigues de Barcelona en el període de 1650 a 1800 (en percentatges)

Font: Elaboració pròpia a partir del volum dels gèneres tèxtils en estoc de 75 botigues de teles de Barcelona.

francesa de les indianes en estoc.¹¹ D'altra banda, sembla que tampoc tenia gaire interès amagar l'origen forà d'aquests articles en el moment d'efectuar l'inventari, que, pel seu caràcter públic i per la intermediació de testimonis, en la major part membres del mateix sector mercantil o molt propers a aquest, deixava ben al descobert el tràfic comercial il·lícit dels gèneres.¹²

No obstant això, l'auge de la demanda i els intents de substitució de les importacions impulsà l'arrelament d'iniciatives locals que conduïren al desenvolupament de la nova indústria cotonera al Principat.¹³ L'avenç tecnològic i l'ús de tècniques tintòries i d'estampació amb el perfeccionament de motlles i plantilles aconseguiren abaratir el preu final dels articles, la qual cosa contribuï a la popularització del consum d'aquests gèneres en sectors cada cop més amplis de la població. Com a conseqüència, els estocs de les botigues inverteixen la tendèn-

11. AHPB, B. Cerveró, *Plec d'inventaris (1704-1743)*, s/f; J. Bossom, *Llibre primer d'inventaris (1728-1751)*, f. 115; S. Prats, *Llibre primer d'inventaris (1744-1747)* i *Manual 1755-1758*, f. 371; J. Costa, *Llibre d'inventaris (1742-1745)*; J. A. CASSANI, *Llibre primer d'inventaris (1747-1768)*, f. 268.

12. Junt amb les indianes entraven altres teixits de cotó a través del comerç il·lícit: *blavets, basis cotonies*, entre d'altres (E. MARTÍN CORRALES, «El contrabando en el litoral catalán durante el reinado de Carlos III», *Pedralbes*, 8-1 (1988), pàg. 485-494; J. THOMSON, «Marketing Channels and structures in Spain in the first half of the Eighteenth century: two contrasting cases», dins N. B. HARTÉ, *The New Draperies in the Low Countries and England, 1300-1800*, 1996, pàg. 335-357 (especialment, pàg. 338).

13. Una reflexió general a J. MALUQUER DE MOTES, «La revolució industrial a Catalunya», *L'Avenç*, 73 (1984), pàg. 18-34; J. NADAL, *El fracaso de la Revolución Industrial en España, 1814-1913*, Barcelona, 1975, especialment pàg. 188-225.

cia durant la segona meitat del segle XVIII, període en el qual són les indians de producció autòctona les que acaparen majoritàriament l'oferta als establiments. Són gèneres amb varietat de colors, de flors petites a més grans, i diferents motius geomètrics combinats amb fons neutres o de colors intensos.

Què en sabem dels consumidors de la nova moda? Majoritàriament eren individus procedents de sectors benestants, de les anomenades professions liberals, comerciants, etc., residents a Barcelona. A poc a poc s'hi suma la presència de membres de classes urbanes menestrals. La informació disponible es desprèn dels llibres de comptes d'aquests negocis, transcrits al final de cada inventari, en els quals observem la identitat dels parroquians dels establiments i el volum de crèdit concedit pel botiguer. Les millores en les facilitats de pagar les robes a crèdit atreïen nous consumidors, alhora que fidelitzaven la clientela d'aquests negocis en el mateix moviment de la balança que permetia teixir la malla comercial que aprofundia la capacitat de consum de la població.¹⁴

El consum d'indianes a Barcelona

L'àmbit urbà constitueix un factor important que condiciona la forma de vida, les actituds i la cultura material dels individus. Les relacions socials i les formes de sociabilització inherents a determinats grups determinen una conducta en el consum peculiar i diferenciada.¹⁵ En aquest apartat analitzarem la propensió al consum d'indianes per part d'un col·lectiu ampli de la societat barcelonina –notaris, doctors en dret, metges..., membres de les anomenades professions liberals i comerciants– a través de l'anàlisi de 270 inventaris *post mortem* fets en el període de 1650 a 1800 (85 inventaris efectuats entre 1650 i 1700; 105 inventaris entre 1701 i 1750, i 80 inventaris en el període de 1751 a 1800). Observarem les peces d'indumentària i d'aixovar domèstic que tenien a les llars, ubicades en cambres, a l'interior de caixes, calaixeres i mobles diversos. L'anàlisi, enfocada exclusivament cap a aquests col·lectius amb més propensió al consum, ens aporta dades interessants respecte als usos d'aquests teixits.

S'han classificat totes les peces de roba que figuren als 270 inventaris de béns d'individus dels col·lectius abans esmentats. En primer lloc hem separat les peces d'indumentària personal i les d'aixovar domèstic. El següent pas ha estat classificar cada peça de roba segons la composició de la fibra (cotó, llana, lli/cànem, seda, mixta o mescla). En alguns casos la font no indica el tipus de teixit o la composició; aleshores aquestes peces de roba s'han classificat a l'apartat “no especificat”. A la *taula 1* observem el volum de roba segons la composició de la fibra seguint tres talls cronològics. La finalitat és observar com van anar variant la demanda i els gustos dels consumidors al llarg del període 1650-1800.

14. Informació més àmplia: L. TORRA, «Botigues de teixits, crèdit comercial i crèdit al consum. Xarxes comercials a la Catalunya del segle XVIII», *Recerques*, 41 (2000), pàg. 5-30.

15. L. TORRA, «Pautas de consumo textil en la Cataluña del siglo XVIII. Una visión a partir de los inventarios *post-mortem*», dins TORRAS i YUN, *Condiciones de vida y comercialización...*, pàg. 89-105.

Taula 1. Tipus de fibra de les peces de roba que figuren als inventaris, 1650-1800 (en percentatges)

	1650 – 1700		1701 – 1750		1751 – 1800	
	A	B	A	B	A	B
Cotó	8	3	18	9	32	21
Llana	6	48	5	35	8	23
Llenços	47	33	46	26	28	24
Seda	8	9	6	19	12	17
Mescla	16		16	3	9	2
No especificat	15	7	9	8	11	13

A: Aixovar domèstic
B: Indumentària personal

Font: Elaboració pròpia a partir del volum dels gèneres tèxtils en estoc de 75 botigues de teles de Barcelona.

En línies generals s’observa un increment progressiu del consum de teixits de cotó que desplaça els llenços. Amb ambdues fibres es feien peces de roba per a usos similars, però va augmentar clarament el consum de cotó atesos els grans avantatges de la fibra. Certament el cotó és fàcil de rentar i assoleix una textura més fina i càlida que el lli o el canem, i a més va anar baixant de preu, especialment durant la segona meitat del segle XVIII. Entre les peces confeccionades amb teixits de cotó que es van repetint en els inventaris subratllem: alanquins, batis-tes, beatisa (probablement batista), bombosis, borro de cotó, buates de cotó, capit-xola, chintz de cotó, clarina, constancetes, dorquina, cotonades, cotonies i coto-nines, cretones, domàs o domassos de cotó, escamilles, esterilla, fustanys, gamban-al, gamella, granadina, llimosines, mallorques, mantalada, navals, musselines, percales, piqué, poll de cotó, rajoletes, torçaleta, tul, vellut i vuela de cotó. Tan-mateix, els gèneres que més es repeteixen en els inventaris són les cotonies, fus-tanys, muselines i percales, durant la segona meitat del segle XVII fins a la prime-ra meitat del XVIII, i les indianes a partir de la segona meitat del Setcents.

Observem clarament com el consum de cotó desplaça els llenços i alguns tei-xits de llana però, en canvi, no les robes de seda, amb un important increment. Aquesta situació arrenca amb la introducció de noves modes foranes de vestir el cos i la casa caracteritzades pel consum de gèneres més lleugers i agradables al tacte. Els teixits de cotó i especialment les indianes s’usaven per a la confecció de camises, faldilles i davantals que es combinaven en diferents tonalitats i colors, en detriment del consum de teles de lli, baietes i draps fins, principalment. El creixe-ment del consum d’indianes és aclaparador en l’aixovar domèstic. Les indianes amb fons de diferents colors i tonalitats, superfines, fines, fabricades a la mateixa capital o en localitats properes són les protagonistes de les noves tendències de consum.¹⁶ La nova moda destaca amb l’ús de vànoves, cobrellits i cortines d’india-

16. Sobre la difusió d’aquestes modes procedents de França i Europa, vegeu ROCHE, *La cultura des apparences...* espe-cialment pàg. 413-445. S. NENADIC, «Middle-rank consumers and domestic culture in Edinburgh and Glasgow, 1720-1840», *Past and Present*, 145 (1994), pàg. 122-154. M. L. PELUS-KAPLAN, «Commerce des textiles et consumma-tion», *Revue du Nord*, 12 (1996), pàg. 249-275.

nes combinades, també amb l'ús de cobertes, fundes de tamboret i de cadira i cortines, tots elements molt visibles a les cases. Encara augmenta més la presència d'indianes durant la dècada del 1770 i 1780, quan s'introdueix la moda de fer tapets i estovalles. Les llars canvien de color i s'imposa l'estampat en les cases de determinats sectors de la població barcelonina. Un nou sentit estètic i de confort va calant en la societat catalana del Setcents.

Conclusió

Els gèneres de cotó i les indianes –primer d'importació i més tard de producció autòctona– protagonitzen un important increment en l'oferta tèxtil de les botigues de Barcelona durant la segona meitat del segle XVIII. Aquest procés fou possible mercès a les innovacions industrials a Catalunya i al desenvolupament de noves tècniques en la difusió, distribució i promoció d'aquests articles en el mercat local. La difusió del crèdit al consum propicià un increment en la demanda de tot tipus de gèneres manufacturats, i en particular d'indianes, que, per les seves característiques (textura, colors, tonalitats, motius estampats...), esdevenen una novetat molt atractiva per al consumidor urbà.

Les dades que hem presentat indiquen clarament l'augment del consum de gèneres de cotó i indianes en detriment dels teixits de lli i llana al llarg del Setcents a Barcelona. Les cambres de les cases s'omplen de cobrellits d'indianes que combinen els estampats i colors amb els cortinatges de llit. A les sales s'hi col·loquen tapets, cobertes de tamboret i fundes de cadira fetes d'indianes, i les parets i els balcons llueixen cortines d'indianes. La difusió d'aquesta moda forana a Barcelona i els mecanismes d'emulació en el si de la població local per consumir articles innovadors, activen la demanda dels atractius gèneres estampats, que desplacen del mercat els teixits considerats més tradicionals.